

Rusya ve Kabardey İlişkilerinin Gerçek Yüzü

Yılmaz Nevruz

[Bu yazı, Yılmaz Nevruz'un yakında yayımlanması beklenen "Umumî Kafkas Tarihi'ne Giriş" isimli kitabının II. cildinden alınmıştır].

Rusların Kabardeyler ile ilk ilişki kurmaları Aşağı Kuban havzasında mı, Orta Terek havzasında mı gerçekleştiği kati olarak bilinmiyor. Bazı kaynaklar Taman yarımadasında cereyan ettiğini ileri sürerken, bazı kaynaklar da Orta Terek bölgesinde tahakkuk ettiğini kabul ediyorlar. Bizim kanatimize göre bu ilişkiler Taman'da ortamı yoklama kabilinden olmuşsa da esas itibariyle Kabardeyler Merkezi Kafkasya'ya yerleşip idarî örgütlenmelerini tamamladıktan sonra vuku'a gelmiştir. İlk politik ilişkinin kurulması sırasında Kabardey Büyük Beyliği makamında İdarıko Temrük'ün bulunduğu pek ihtilaf yoktur.

Kabardeylerin Merkezî Kafkasönu düzlüklerine yerleşip hayvancılık ve çiftçilik yapmaya başlamalarıyla birlikte, Kırım Hanları ve mirzalarının Kuban Adıgelerine yönelik talan seferlerine Kabardey bölgesi de dahil olmuştur. Onların yaşadıkları topraklar savunmaya pek elverişli olmadığı için Kırım Tatarları talan seferlerinden bir hayli yararlanıyorlardı. Kabardeylerin doğu komşuları Kumuklar ve Çeçenler ile de araları iyi değildi, zira onlar Kabardeylerin kendi topraklarını gasbettiklerini ileri sürüyorlardı. Mamafiyh bu sürtüşme uzun sürmemiş ve aynı milletin insanları kısa zamanda birbirleriyle iyi ilişkiler kurmuşlardır.

XVII. yy. sonlarında Doğu Adıgelerinin (Kabardeyler) yaşadıkları topraklar, batıda Kuma ırmağının yukarı akarından, doğuda Sunja ırmağına kadar olan alanları kaplıyordu. Kabardey eşit olmayan iki bölgeye ayrılmıştı: Kuban ve Kuma ırmaklarından Bakhsan ve Terek ırmaklarının birleştikleri yere kadar olan topraklar Büyük Kabardey'i; Terek'in sağ kıyısında, Aşağı Naur stanitsasına kadar uzanan topraklar da Küçük Kabardeyi oluşturuyordu. Güneyde Sunja hattı Küçük Kabardey'in doğu sınırını teşkil ediyordu. Büyük Kabardey, Kafkas dağlarının kuzey eteklerinde Elburus'dan Terek ve Malka'nın kaynaklarına kadar olan sahayı işgal ediyordu. Küçük Kabardey ise Terek Nehri'nin kolları olan Uruk ve Sunja'nın sol yanları arasında düz bir alandı. Kabardey'in güneyinde Svanetiya, Osetya ve Çeçenya yer alıyordu.

Bölgede 129 yerleşim vardı (Büyük Kabardey'de 29 köy, 7 adet soyluların müstahkem mülkü; Küçük Kabardey'de 46 köy ve 2 adet soyluların müstahkem mülkü). Büyük Kabardey'in yerleşimleri Bakhsan, Nalçik, Şaluşka, Kurkujin, Çerek, Uruk, Köndelen ve Malka ırmakları boyunca yer almışlardı ve bunlardan çoğu köylerden oluşuyordu, Cambulatuko, Misostuko ve Khadajuko ailelerinin müstahkem mülkleri de burada idi. Küçük Kabardey'in yerleşimleri (34 köy ve Prens Gilakhstanuko'nun müstahkem konağı) Terek'in ana akarından Malka ağzına kadar olan alanda bulunuyordu. Küçük

Kabardey'in orta yerinde önemli bir ticaret merkezi olan Tatartüb yer alıyordu. Küçük Kabardey'in doğu bölümünde, Sunja hattına kadar olan yerlerde 11 köy ve Tausoltanukoların müstahkem konağı vardı. Çeşitli kaynaklarda, XVIII. yy'ın başlarında 200-250 bin insanın yaşadığı raporlarda belirtilmiştir¹.

İlk ilişkiler. XVI. yy'ın sonları ile XVII. yy'ın başlarında Rusya'nın Kafkasya'yı istiyala hareketi kuluçka dönemini yaşıyordu. Buna karşılık, Kırım Tatarlarının talan saldırılarını tek başlarına karşılayamayan Kabardeyler uzun zamandan beri hamî arıyorlardı. Osmanlı Devleti çok uzaktaydı ve Kafkasya ile olan ilişkilerini Kırım Hanlığı aracılığıyla yapıyordu. Bu sebepten Osmanlı Sultanı'na bir türlü erişemiyorlardı. İran Safevî yönetimi ise Kafkasya'yı işgal ve Kafkasları köle haline getirme politikası izlediği için ondan himaye talebi isabetli bir yol değildi. Gerçek gücü pek bilinmeyen uzaklardaki Rusya'nın, Kazan ve Astarhan'ı işgal ve ilhak ederek Kafkasya'ya yaklaşmasıyla yeni bir güç ortaya çıkmıştı. Rusya Kafkasya'yı işgaletme amacıyla olduğu için özellikle ticarî ilişkiler aracılığıyla Kafkaslara dostluk elini uzatıyordu. Osmanlı Devletinin dikkatini çekmemeye çalışarak Kafkasya'da istinad noktaları teşkil etmeye uğraşıyordu. 1520-li yıllarda Terek-Sunja havzasına göç ettirilen Don Kazakları tutunma noktasının alt yapısını teşkil etmişlerdi. İlk adımı atmak için bölge halklarından birinin desteğini kazanmak gerekiyordu. Bunun için de en uygun olanı Kabardeylerdi.

¹ Sostavov, N.A. Severnyy Kavkaz v russko-iranskikh i russko-turetskikh otnosheniyakh v XVIII v.- Severnyy Kavkaz na rubeje XVII-XVIII vv. <http://kumukia.ru/books/0002/pages/page14.html>

Rusya işgal edeceği bir yeri askerî harekâtdan önce ajanları vasıtasıyla inceletmeyi, o yer ve ahalisi hakkında bilgi toplamayı ve işgal planını ona göre yapmayı sistematik bir yöntem olarak kullanıyordu. Kabardey için de aynı bilgi toplama işini ajanları aracılığıyla kuşkusuz yaptırmıştı. Böylece, Rusların Kırım Hanları ve mirzalarının akınlarından bizar olan dönemin Kabardey Büyük Beyi İdariko Temrük'e hulul etmesi pek de güç olmasa gerektir. Zira, Kırım Hanları ile Kırım mirzaları buralara talan seferleri düzenleyerek her yıl Kabardeylerin ürettikleri hububat ürünlerini ve hayvan sürülerini gasbediyorlar ve mümkün mertebe çok esir alıp onları köleleştirerek satmak surtiyle kazanç sağlıyorlardı. Kitabımızın bu cildinde yer alan "Kafkasya ve Osmanlı Türkiyesi İlişkileri" başlıklı bölümünde bu konuda kısmen bilgi verilmiştir.

Bir başka sorun da Kabardeylerin aynı dönemde müsliman olup olmadıkları meselesidir. XVI. yy'da toplumun bir bölümünün müsliman bir bölümünün de pagan olduğu söylenebilir. Büyük Bey Temrük'ün müsliman olduğuna dair kaynaklarda bilgi verilmemiştir. Muhtemelen pagan inancına mensuptu ve bu yüzden kızı Goşaney'i rahatlıkla ortodoks hıristiyan olan IV. İvan'a vermiştir. Ama diğer Kabardey prensleri arasında ihtida edenlerin olduğunda kuşku yoktur.

Biraz önce de söylendiği gibi Kırımlıların tasallutundan bunalan Kabardey Büyük Beyi veya Büyük Prensi Temrük Moskva'ya elçiler göndererek askeri yardım talebinde bulunmuştur. Ancak bu talep Rus kaynaklarında himayeden de öte tebaya/uyruğa girme şeklinde değerlendirilmiş ve Kabardey'in kendi isteğiyle Rusya'ya katılması noktasına getirilmiştir. Bunun böyle olmadığı yeri gelince delilleriyle izah edilecektir.

«Kavkaz i Russkoye gosudarstvo XVI-XVII vv» başlıklı referat çalışmasında Kırım Tatarlarının saldırlılarının Rusya Devleti'nin Kafkasya ile ilişki kurmasını kolaylaştırdığı belirtilmektedir. Keza, Rusya'nın bölgede müstahkem üsler kurmasının, kendilerini savunamayan yerel halkların da yararına olacağı, zira Rusların onları himaye altına alabileceğine inanıldığı ifade edilmektedir².

KRO., TsGADA, PSRL gibi resmî arşiv kayıtlarına istinaden Rus kaynakları, İdaruko Temrük'ün 1566 yılında Moskova'ya gelen elçisi, Sunja Irmağı'nın ağzında (sol yakada) bir kale inşa edilmesini IV. İvan'dan talep ettiğini, bunun sebebinin de Kabardeylerin sürekli Osmanlı ve Kırım-Tatar saldırılarından korunma isteği olduğunu, Çar IV. İvan'ın bu talebi kabul ettiğini ve "*Kabardey Prensi Temrük'ün başvurusuna*" dayanarak kalenin yapılmasını emrettiğini bildiriyorlar. (KRO. T.1. S. 38)³.

«Kavkaz i Russkoye gosudarstvo XVI-XVII vv» başlıklı referat çalışmasında, 1566 yılında IV. İvan'ın kayın pederi Prens Temrük İdariko'dan Tatarlar ve Osmanlıların saldırılarından korunmak için Sunja ırmağının Terek nehrine birleştiği yere bir kale yapılması talebiyle düzenli bir elçilik heyeti Moskva'ya gitti. IV. İvan Çerkes Prensi

² «Kavkaz i Russkoye gosudarstvo XVI-XVII vv». Referat.

http://knowledge.allbest.ru/history/2c0b65635b2bd68b4d43a88421306c27_0.html

³ İstoriya narodov Severnogo Kavkaza., s. 330.

Temrük'ün talebini kabul etti ve kale inşasını emretti. Kale aynı yıl içinde inşa edildi ve tüfekçilerden oluşan bir askeri birlik yerleştirildi, keza Kazaklar, boyar çocukları iskân edildi ve topçu timleri ile takviye edildi, şeklinde bilgi verilmektedir⁴.

Bir başka kaynakta ise "En nüfuzlu Kabardey Prensi Temrük'ün elçisi 1557 yılında 'Temrük'ün hükümdarlığı tanınacak olursa sadakatle Çar'a hizmet edeceği" talebiyle Moskva'ya gelmiştir, dolayısıyla 1557 yılı Kafkasya ile Rusya'nın yakınlaşmasında önemli bir tarih olarak kabul edilmelidir. Kabardey, aynı yılda (1557) Rusya'nın himayesine alınmıştır" denilmektedir⁵.

Bu ifadelerde iki önemli nokta dikkati çekmektedir. Birincisi, İdariko Temrük'ün kendisini Türklerin ve Kırım Tatarlarının saldırılarına karşı koruma altına aldırarak için Terek ve Sunja'nın birleştiği yere bir kale inşasını talebetmesi; ikincisi de IV. İvan'dan himaye istemesidir. Himaye talebi anlaşılabilir, ancak kale inşası hem de bu kalenin Kabardey'in ağırlık merkezine oldukça uzakta bir yerde inşası pek mantıklı görünmemektedir. Sunja'nın Terek ile birleştiği yere yapılacak bir kale, Kabardey'e Kırım ve Osmanlı'dan gelecek bir saldırıyı önlemeye uygun bir yer değildir. Prens Temrük'e bu kalenin hiç bir faydası olamazdı, zira Osmanlılar ve Kırımlılar Kabardey'e saldırmak için bu kadar uzun bir mesafeyi katetmeye mecbur değildiler. Bugünkü Mayskiy, Nalçik, Mezdegu şehirleri civarından çok daha kolayca Kabardey'e girebilirlerdi. Zaten çok geçmeden Çeçenler Timur saldırısı yüzünden çıktıkları dağlardan inererek kendi ulusal topraklarına yayılmışlar ve Kabardeyleri Mezdegu-Nazran hattının batısına kaydırmışlardır. İdariko Temrük böyle bir kaleyi Kırımlılar ile Osmanlıların saldırısından korunmak için değil de Çeçenlerin eski yurtlarına dönerek Kabardeyleri oradan uzaklaştırmalarını önlemek için istemiş olabilir. Ama bu ihtimal çok zayıftır, zira Çeçenlerin Kabardeyleri Kırım-Tatarlarının yöntemleriyle baskı altına almaları söz konusu değildir. En doğru ihtimal, kalenin gelecekte Rusya'nın Kafkasya'yı işgal girişimi sırasında çok önemli bir istinat noktası olarak planlanmış olmasıdır. Bize göre, Temrük'ün Sunja ağzında kale inşasını talep etmesi tamamen gerçek dışıdır. Rusya gizli amacını kamofle etmek için Temrük'ü kullanmıştır. Şayet böyle bir dilekçe var ise bunu Rus ajanlarının hazırlayıp Temrük'e imzalattıkları kuşkusuzdur. Nitekim, Osmanlı Devleti'nin ultimatomu ile kale yıktırılınca, onun yerine 1588-1589 yılında Terek deltasında Tyumenke ırmağının Terek'le ağızlaştığı yerde Terki (Terskiy, Terek) adı verilen bir kale inşa edilmiştir. Burası hem Kabardey'e hem de Kırım'a çok uzak bir yerdi. Ancak, Dağstan ve İçkerya'yı kontrol altına almak için stratejik bir noktaydı. Buradan da anlaşılacağı üzere, Prens Temrük Rusya'dan kale inşası talebinde bulunmamıştır. Himaye isteğiyle Moskva'ya elçi göndermesi mümkün görünmektedir.

⁴ «Kavkaz i Russkoye gosudarstvo..., agy.

⁵ Severnyy Kavkaz v istorii Rossii (XVI-XIX vv.) <http://knowledge.allbest.ru/history/>

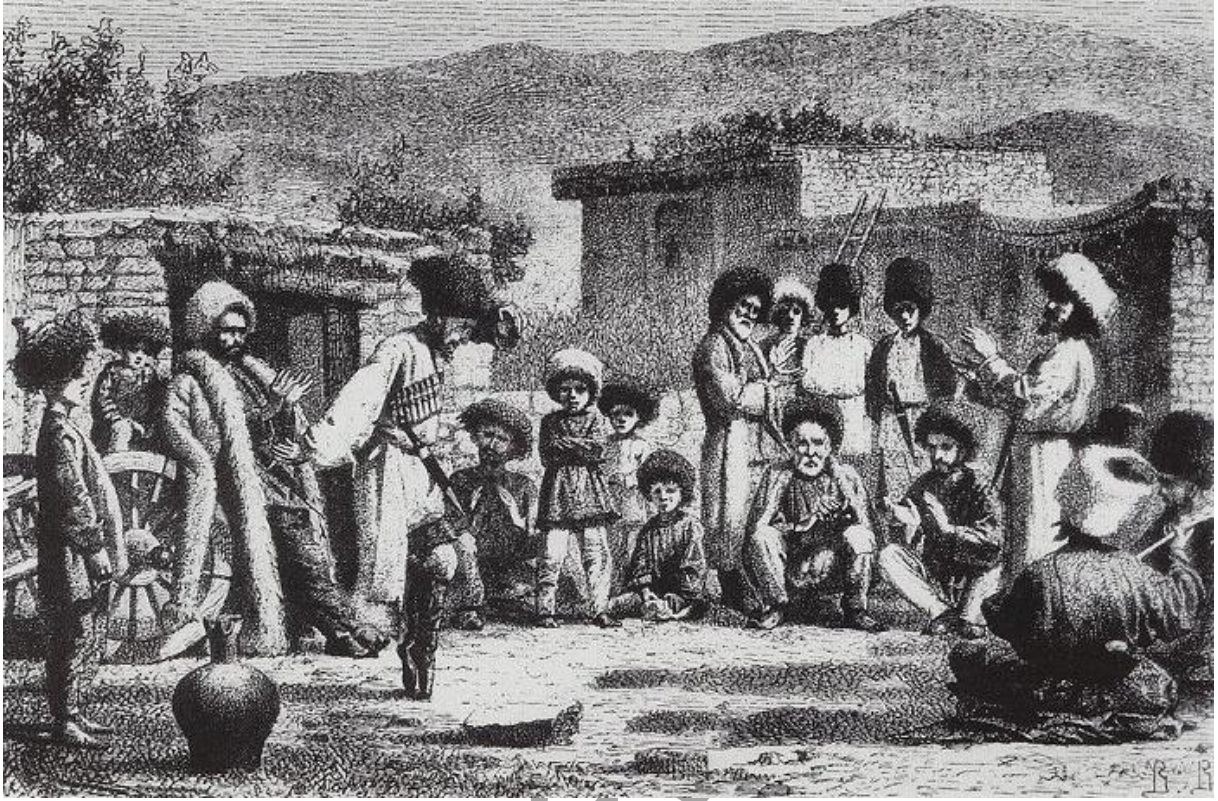
"İstoriya narodov Severnogo Kavgaza" isimli Sovetler döneminde yazılan kitabda şu bilgilere rastlıyoruz: "Tümen kalesinin inşasında Rusya ile Kuzey Kafkasya ve Kafkasardı halklarının gelişen dostluk ilişkilerinin ve Rusya'nın Kafkasya'da güçlenerek dost Kafkas halklarına karşı müttefiklik görevini yerine getirme arzusunun büyük katkısı olmuştur. Sonradan 'Terki' adını alan Tümen kasabasının, Kakhetya Kıralı, Kabardey Prensleri ve Rusya'nın Kafkasya'daki diğer müttefiklerinin başvurusu sonunda yapılması ilginçtir" (İstoriya narodov, s. 330). Yine aynı eserde "Terki kasabası XVII. yy'ın başında, Rusya'nın Kuzey Kafkasya ve Kafkasardı halkları ile olan ekonomik ve politik ilişkilerinin önemli bir merkezi haline geldi. Şehirde, Astarhan Komutanlığı'na bağlı bir komutan ve tüfekçilerden oluşan devamlı bir garnizon, Terek kazakları ve yeni Hristiyan olmuş dağlılar, ayrıca cephane ve yiyecek stokları bulunuyordu. Yönetim merkezi olarak Terki küçük bir şehir şeklindeydi. İçinde yönetim binası, komutan evi, kurmaybaşkanlığı, emanet evleri, barut mahzeni, zahire ambarı kilise ve 150 kadar evden oluşan bir iç-şehir bulunuyordu⁶" denilmektedir.

Yukarıdaki ifadeler dikkatle okunacak olursa, sözü geçen kalenin, Rusya'nın Kafkasya ve Transkafkasya'yı işgal etme planının ilk istinat noktasını oluşturduğu kolayca anlaşılır. Diğer taraftan "Terkiy kasabasının Kakhetya Kıralı, Kabardey Prensleri ve Rusya'nın Kafkasya'daki diğer müttefiklerinin başvurusu sonunda yapılması ilginçtir" ironik ifadesiyle Transkafkasya ve Kafkasya'nın bir çok hükümdarlarının kendi kuyularını kendileri kazdıklarına da atıfta bulunmaktadır. Aslında böyle bir talep yoktur. Rusya kendi işgalci emellerini örtmek için böyle bir taktik kullanmış ve bunu bütün dünyaya yaymaya çalışmıştır. Özellikle de Sovetler Birliği zamanında "Kafkas Halklarının kendi istekleriyle Rusya'ya katıldığı" yalanı çok geniş bir şekilde propoganda edilmiş ve Sovetler Birliği'nin dağılmasına kadar aynı hızla devam etmiştir. Ancak, son zamanlarda Kafkas kökenli yazarlar gerçeğin böyle olmadığını düşünmeye ve sorunu araştırmaya başlamışlardır. Zamanla örtbas edilen gerçeklerin ortaya çıkacağı muhakkaktır.

S.N. Beytuganov "Kabardino-Russkie otnoşeniya (XVI-XIX. yy.)" isimli çalışmasında soruna oldukça açıklık getirmiştir. Onun araştırmalarına göre, İdarıko Temrük ve İvan IV arasında cereyan eden askeri ve politik ilişkiler, bir çok araştırmalara rağmen henüz tam olarak aydınlığa kavuşmamıştır. 1989 yılında Makhaçkala'da "XIX. yy'ın 20-50'li yıllarında Dağstan ve Çeçniya Dağlıları Halk Kurtuluş Hareketi" konulu bir konferans tertiplendi. Yapılan tartışmalar sonunda şu sonuca varıldı: Her sene tekrarlanan 'gönüllü birleşme ve katılma' yıldönümü kutlamaları dalgasının başını alıp gitmesiyle yaratılan hava, bu halkların geçmişinin araştırılmasına hizmet etmiyor. Sebebine gelince: 1. "gönüllü katılım" ve "giriş" kutlamaları sükûnet dönemlerinde genellikle yapılmamıştır; 2. Rusya'da sükûnet dönemine kadar tarihsel sorunların objektif olarak incelenmesine ortam elverişli değildi; 3. Kafkasya halklarının Rusya'ya

⁶ İstoriya narodov... s. 330.

giriş biçimleri, gönüllünün yanı sıra, bölge nüfusunun büyük çoğunluğunun zorla ilhakına kadar farklı biçimlerde tahakkuk etmiştir. (S.N. Beytuganov).

Yine Beytuganov'dan öğrendiğimize göre, Ağustos 1954'de Nalçik'de ilmi bir toplantı düzenlenmiştir, burada T. Kh. Kumikov'un takdim ettiği bildirinin ana teması "Kabardey'in Gönüllü Olarak Rusya'ya Katılması" idi. Bildiride ileri sürülen "Kabardey'in Rusya'ya gönüllü katılımının 400. yılı" tezi, oturuma katılanların çoğunluğu tarafından onaylandı. (Kabardino-Balkarskaya pravda. 1957. 7 iyulya). 6 Temmuz 1957 tarihinde Kabardino-Balkar Özerk Sovet Sosyalist Cumhuriyeti (KB-ASSR) Yüksek Konseyi Nalçik'de "Kabardey'in Rusya'ya gönüllü katılımı"nın 400. yıldönümünü törenle kutladı. Kutlama töreni Kabardino-Balkar Autonom Sovet Sosyalist Cumhuriyeti (KB-ASSR) Yüksek Konseyi Başkanı Kh. M. Berbekov tarafından açıldı. Kutlama toplantısında "6 Temmuz tarihi", Kabardey'in Rusya'ya gönüllü olarak atıldığı tarih olarak belirlendi.

Bununla birlikte, B. K. Malbakhov ve K. F. Dzamikhov mevcut problem hakkında var olan görüşleri eksiksiz ve kapsamlı biçimde analiz ettiler. Onlar, İdariko Temrük'ün başlattığı Kabardey-Rus ilişkilerinin, Kabardey ve Rusya Devleti arasında karşılıklı menfaat esasına dayalı, kendine özgü bir askeri-politik ittifak olduğu sonucuna vardılar. (B. K. Mal'bakhov, K. F. Dzamikhov- Kabarda..., s, 229).

İdariko Temrük'ün Müthiş İvan ile ilişkileri, sonradan aile bağlarıyla da güçlendirilen bir nevi ittifak, ortak amaç ve faaliyetler için hazırlanmış bir sözleşme, bir ittifak antlaşması olarak kabul edilmelidir. Союз (=ittifak/birlik) terimi muğlak bir kavramdır.

Politik içeriğine göre birbirine yakın veya eşit güçlerin muhtemel eşitliğine dayanır. İlk etapta onların yakınlaşmalarını, yani ittifaklarını katılım şeklinde yorumlayarak Kabardey-Rus ilişkilerini karaktize etmek doğru değildir (Beytuganov).

Yine de, B.K. Malbakhov ve K. F. Dzamikhov'un haklı olarak vurguladıkları gibi Kabardey elçisinin Moskva'daki görüşmeleri sonunda varılan anlaşmaya göre, katılmanın varid olmadığı ve Çerkeslerin topraklarının Rusya Devleti yönetimine verilmediği sonucuna varılabilir. Zaten o dönemde Rusya'nın başka halkları ve devletleri himaye edecek gücü de yoktu. Bunu tarihçi Solovyev de teyid etmektedir*.(V. A. Potto. Kavkazskaya voyna. 1994. T. 1. C. 16)⁷.

Bu tespit, XVI. yy'ın ortaları için daha doğrudur. Kazan ve Astarkhan'ı fetheden Rusya'nın belirli bir güney sınırının olmadığı bilinen bir gerçektir. "Rus Çarlığı, halkların engelsiz dolaştığı engin steplerin temsil ettiği güneyde gücünü hissettirmeye çalışıyordu, ama Moskva kendi topraklarını ve sınırlarda sürekli savaş tehlikesi altında bulunan nüfusunu dahi koruyamıyordu" (Potto, age. s. 8).

Beytuganov şu sonuca varıyor: "Kabardey-Rusya ilişkileriyle ilgili ilk on yılın belgelerinden şu sonucu çıkartabiliriz: Kabardey Beyi 'hizmetkâr' olarak kabul edilmiştir, bu en yüksek anlamda Rus Yönetimi'nin memuru/görevlisi demektir ki bu ünvan daha sonraları kullanılmıştır. Politik sözlükte 'холоп = hizmetkâr' kelimesi Çarlık otokrasisinde prenslerin ve boyarların hizmetkârlığı anlamına gelir.

Böylece, Kabardey prensi Rus Çarı'nın hizmetkârı olarak kabul ediliyordu, ancak ne Müthiş İvan ne de Fyedor İvanoviç kendilerini Kabardey ülkesinin hükümdarı olarak anıyorlardı. Rusya'da karışıklığın başladığı XVII. yy. başlarında, yeni Romanov Hanedanı'nın tahta çıkmasından sonra bile, 1614 yılında Tapsaruko Şolokh, Pşepşoko Kaziy ve diğerleri Mikhail Romanov'a 'Onun Çarlığı'nın yüksek himayelerinde sonsuza kadar hizmetkârları olmak istediklerini' bildirmişlerdi. İlk olarak 1625 yılında, Çar Mikhail Fyedoroviç, Şolokh Sunçaleyeviç Çerkasskiy'i 'Kabardey topraklarının ve dağlı beylerin hâkimi ve hükümdarı' ünvanıyla taltif etmiştir. Netice itibarıyla Kabardey, Rurik Hanedanı zamanında ailevi akrabalığa dayalı bir bağlantıyı sürdürmüş, Romanov Hanedanı'nın tahta gelmesiyle birlikte Rusya'nın himayesine girmiştir"⁸.

Aynı konuda A.A. Jurtova "Problema vkhojdeniya Kabardı v sostav Rossii v sovremennoy oteçestvennoy istoriografii" başlıklı çalışmasında tespitlerini şu şekilde sıralamıştır:

* Tarihçi Solovyev şöyle diyor: "Moskva Devleti XVI. yy'ın sonlarında henüz uzak ülkeleri koruyacak durumda değildi, buna rağmen Çar Fyedor İberyay'nın, Gürcüstan Kırallığı ve Kabardey topraklarının, Çerkesler ve Dağlı beylerin hükümdarı ünvanını taşıyordu". (Potto V. A. Kavkazskaya voyna. Stavropol, 1994. T. 1. S. 16).

⁷ Beytuganov, S.N. "Kabardino-Russkie otnoşeniya (XVI-XIX. yy.)".

<http://www.zolka.ru/articles/19-6/306---q---xvi-xix-q>

⁸ Beytuganov, S.N. agy.

1. Sovet tarih yazmacılığında, Kabardey'in Rusya'ya katılma problemi önemli bir yer tutar. Araştırma sürecinde mühim bir sorun teşkil eden Rusya ile Kabardey Halkı arasındaki ilişkilerin etkileşimi konusu hakkında bilimadamları, sosyo-politik konuları işleyen yazarlar ve arkeograflar farklı değerlendirmelerde bulunuyorlar. Farklı görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür: gönüllü ilhak, politik-askeri ittifak, symmachus, himaye, vatandaşlık. Çeşitli yazarlar vatandaşlık konusunu farklı biçimde tanımlıyorlar.

2. Çağdaş tarih yazmacılığının analizi, katılma probleminin araştırılması hususunda temelde farklı yaklaşımları ortaya koymuştur. Kabardey'in Rusya'nın bileşimine "gönüllü katılması" konseptinin eleştirilmesi ve kesin bir şekilde red edilmesi XX. yy'ın 50-li yılları ile birlikte bilimde egemen hale gelmiştir.

3. 1557 politik eyleminin yeni bir yorumunu Prof. K.F. Dzamikhov yapmıştır. O yaptığı araştırmada, 1557 yılında Rusya Devleti ile Kabardey arasında yapılan anlaşmanın bir askerî ve politik ittifak olduğu görüşünü ileri sürmüştür.

4. Bu askerî ve politik ittifak görüşü G.Kh. Mambetov, B.K. Malbakhov, A. Kh. Nagoev ve diğerlerinin çalışmalarıyla geliştirildi.

5. Prof. B. Kh. Bgajnokov'a göre, 1557 itifakı, eski Greglerce bilinen ve bilimde Symmachus/savunma birlikteliği diye anılan uluslararası ilişki türlerinden biriydi.

6. S.N. Beytuganov, Союз (=ittifak) teriminin muğlak bir kavram olduğunu kabul ediyor. Politik içeriğine göre o, parity/eşitlik kavramı ile aynıdır ve birbirine yakın veya denk güçlerin tahminî eşitliğine dayanır. Союз (=ittifak) kavramını katılım şeklinde algılamaktan kaçınılmalıdır, zira Kabardey-Rusya ilişkilerinin niteliği ilk etapda onların yakınlaşması biçimindedir. Bir başka ifadeyle, ilk etapta onların yakınlaşmalarını, ittifak kavramını bu şekilde yorumlayarak Kabardey-Rus ilişkilerini karakterize etmekten de kaçınılmalıdır.

7. B.M. Mokov, ilk olarak bu etkileşimin güncel politika açısından değil de, tarihsel dönem açısından komplet olarak yeniden inşası ve yorumlanmasının doğru bir yaklaşım olacağını ve doğru sonuca götüreceğini düşünüyor; ikinci olarak, XVII. yy'da bu formların hiç birinin kesinlikle tam olarak bulunmadığı dikkate alınmalıdır. Yani, günümüzdeki askeri-politik ilişkilerin XVII. yy'daki uluslararası askeri-politik ilişkiler ile tam tamına aynı olmadığı unutulmamalıdır.

8. A.S. Maksimçik'in bakış açısına göre, katılmanın karakteri şu üç unsurun toptan değerlendirilmesiyle anlaşılır: *katılmanın hedefi, kullanılan yöntemler, katılma sonucunun değerlendirilmesi*. Bunlara toprakların imparatorluk bileşenine dahil olmasından itibaren, bir hafta öncesinin olaylarına varıncaya kadar ikili ilişkiler tarihinin genel görünüşü dahil edilmelidir.

9. Böylece, modern tarih yazmacılığı anlayışına göre, 1557 yılında Kabardey ve Rusya arasında gerçekleştirilen ikili ilişki askeri-politik bir ittifak olarak değerlendirilmektedir. Kafkasiolog Prof. K.F. Dzamikhov'un temellendirdiği görüş, biraz önce de ifade edildiği gibi G.Kh. Mambetov, B.K. Malbakhov, A. Kh. Nagoev ve diğerleri tarafından da desteklenmiştir. Bu teori, alternatif görüş açlarına rağmen şimdiki Kabardey tarihçilerinin ekseriyeti tarafından da kabul edilmektedir⁹.

N.M. Budaev "Ocherki politicheskoy istorii narodov Severnogo Kavkaza v XVI – XX vv" isimli eserinde Kabardey'in Rusya'ya gönüllü katılması hakkında ilginç sonuçlara varmıştır. Ona göre, 1557 yılında Kumuk Şamkhalı Mukhammad Kabardey'e saldırınca, Kabardey Beyi Şamkhal'a karşı Müthiş İvan'dan yardım talebetmiştir. Çatışan her iki taraf da Moskva'nın desteğini almaya çalışıyordu. Kabardeyler Çar'a başvurarak Şamkhalık devletinden korunma talebettiler ve ikinci olarak da kendilerine (Çar'a) hizmette bulunmak istediklerini bildirdiler. Bu durum Kumuk Şamkhalı'nın Çar'a yazdığı mektuptaki "Sizin serfleriniz/uşaklarınız Çerkes beyleri" ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu defa İvan IV Kabardeylerden yana tavır koydu. (Yazar Rus letopislerindeki bilgilerden yararlanmışır). 1561 yılında İvan IV İdariko Temrük'ün kızı ile evlenince, bölgede Temrük'ün nüfuzu hızla arttı. Öteyandan yazar, Nikonovskiy letopisinden şu ifadeleri naklediyor: "Büyük Prens Temrük-prens Çar'dan ihsan aldı, bu arada Çar da onun kızını aldı ve Temrük-Prens itaat etti ve ondan ihsan aldı. Ama bu onun düşmanları ve rakipleriyle savaşması için ihtiyacını karşılamadı"¹⁰.

Buradan anlaşıldığına göre, Kabardey Büyük Beyi İdariko Temrük Çar IV. İvan'a itaatini bildiriyor ve ondan ihsan alıyor, kızını Çar'a eş olarak vermek suretiyle kendi politik gücünü artırıyor. Ama bütün bunlara rağmen, Çar'dan rakiplerine ve düşmanlarına karşı kendisini savunmaya yetecek kadar yardım alamıyor. Metinde, Kabardey'in Rusya'ya gönüllü katılımıyla ilgili bir ifade de yok.

N.M. Budaev tarihçi T.Kh. Kumikov'dan da bir alıntı yapıyor: "(Rus) Hükümeti onların (Kabardeyler) isteklerini karşıladı. Böylece Kabardey 1557 yılında Rus himayesine alındı. Ama bu, Kabardey'in daha da güçlendirileceği anlamına gelmiyordu ve bazı prensler Rusya'dan kopup Kırım Hanlığı'nın himayesine giriyorlardı". Sonunda yazar şu hükme varıyor: "Tabiyatıyla, Kabardey'in Rusya'ya katıldığına dair her iki tarafça imzalanmış tarih, yer ve şartları içeren resmî bir sözleşme belgesi yoktur. Neticede, o zamanki Kabardey'in topraklarının sınırları ve Çar'a bağlı olan beylerin/hükümdarların kimler olduğu bilinmiyor. Tekrar ifade edelim ki kendi vassallıklarının tanınması için sadece birkaç Adıge beyinin yemini söz konusudur. Dahası yok."¹¹.

Bu ifadeden anlaşıldığına göre, Rusya'nın himayesine girmenin hukuki ve siyasî bir bağlayıcılığı yoktu, yapılan anlaşma formel bir mahiyet taşıyordu. Y.N.

⁹ *Jurtova, A.A.* Problema vkhodjeniya Kabardı v sostav Rossii v sovremennoy oteçestvennoy istoriografii. http://vncran.ru/upload/docs/conf_yang_2012/Jurtova_tezisy.pdf

¹⁰ *Budaev, N.M.* Ocherki politicheskoy istorii narodov Severnogo Kavkaza v XVI – XX vv. Çerkesk, 2007.

¹¹ *Budaev, N.M.*, age.